

**Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile
Hukuku Açısından Bir Yaklaşım**

Yard.Doç.Dr. Nuri KAHVECİ*

Özet

Boşanma sırasında şayet kusursuz olan eşin manevi olarak bir zarara uğraması söz konusu ise bu zararın giderilmesi Modern aile hukukunda kabul edilmiştir. Klasik dönem İslam hukukçuları genel anlamda manevi tazminatı dikkate almamışlardır. Günümüzde manevi tazminat önemli bir hukuki problemdir. İslam hukukunda boşanan kadına mut'a adı altında bir ödemenin yapılacağı kabul edilmiştir. Mut'a şeklindeki ödeme boşanmadan sonra koca tarafından kadına yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Manevi Zarar, Manevi Tazminat, Mut'a, Mehir, Boşanma

**The Mental Compensation From The Result Of
Divorce In Islamic Family Law**

Abstract

Compensation for spiritual damages which affect one faultless side in the case of divorce, in Modern family law accept the principle that faulty side should do the payment to other side. Muslim jurists in classical period didn't pay attention the moral compensation in general. Moral compensation is of important legal problems of today. There is a payment as a mut'a in Islamic law. The payment is paid after divorce by husband to wife.

Key Words: Spiritual Damage, Moral Compensation, Mut'a, Mahr, Divorce

---

* KSÜ İlahiyat Fakültesi İslam Hukuk Anabilim Dalı, nurikahveci@ksu.edu.tr

Giriş

İslam hukukuna ait klasik kaynaklarda bireylerin haklarının koruma altına alınması hususunda önemli hassasiyet gösterilmiştir. Fertlerin sahip oldukları hem şahsi haklarının hem de mal varlıkları üzerindeki haklarının ihlal edilmesini önlemek için gerek Kur'an ve sünnette gerekse İslam hukukçularının içtihatlarında çok sayıda hüküm bulunmaktadır. Günümüzde hak ihlalleri daha çok borçlar hukuku gibi özel hukuk ya da ceza hukuku gibi kamu hukuku alanında değerlendirilmektedir.

Hakların ihlal edilmesi konusunda gerek İslam hukuku gerekse günümüz hukuk sistemlerinde bir takım yaptırımlar yer almaktadır. Bu yaptırımlar genel olarak ya cezai müeyyide ya da tazminat şeklinde ifade edilmektedir. Bu çalışmada daha çok genelde medeni hukuk ve borçlar hukuku alanına özeldir ise sorumluluk hukuku sahasına giren bir müeyyide olarak evlilik birliğinin sona ermesiyle oluşabilecek olan *manevi tazminat* konusu üzerinde durulacağı için cezai yaptırımlara yer verilmeyecektir.

İslam hukukunun asli kaynakları ayet ve hadislerde fertlerin kendi haklarını kullanırken başkalarının haklarına zarar vermemeleri gerektiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda toplumdaki diğer fertlerin haklarının ihlali onlara yapılacak bir haksızlık¹ olarak öngörülmüş ve yasak fiiller arasında nitelendirilmiştir. Bunun gibi başkalarına haksızlık yapmamak ve haksızlığa uğramamak² İslam hukukunun evrensel nitelikli temel prensipleri arasında yer almaktadır.

Kur'an ve sünnet metinlerini kanun mantığıyla yapılmış hukuki düzenlemeler şeklinde algılamak doğru olmamakla birlikte bu iki kaynaktan genel ve temel ilkeleri bulmak müm-

---

¹ en-Nisa 4/10

² el-Bakara 2/279

kündür. Her dönemin İslam hukukçusu bu genel prensipler doğrultusunda yaşadığı zamanın şartlarına göre hukuki düzenlemeleri kendisi üretecektir. Bu durum “ezmanın teğayrürü ile ahkâmın teğayyürü inkar olunamaz”³ şeklinde kural haline de getirilmiştir.

Günümüz şartlarında aile hukuku alanıyla ilgili eş ve çocukların haklarını ilgilendiren ve hakların korunmasına önem veren ayet ve hadislerin yeniden değerlendirilmesi İslam hukukunun dinamizmi açısından önemlidir. Buradan hareketle evlilik birliğinin bozulmasından dolayı eşlerden birinin manevi olarak mağdur edilmesi durumunda bu mağduriyetin giderilmesi gerektiği hususu üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

1. Manevi Tazminat Kavramı ve Manevi Tazminatın Gerekliliği

Genel anlamda manevi tazminat, bir kişinin şahıs varlığını oluşturan değerlerde iradesi dışında meydana gelen ek-silmenin giderilmesi, tazmin ve telafi edilmesi demektir⁴. Manevi tazminat, şahsiyet haklarını ve bunlara bağlı değerleri muhafaza etmeye yönelik günümüz hukuk sistemlerinin üzerinde önemle durdukları hukuki bir yaptırım olan manevi zararın giderimidir. Manevi tazminat, çağımızda gelişmiş kitle iletişim araçlarının hayatın her alanına nüfuz edebilmesi, sosyal hayatta giderek daha da artan karmaşık ilişkilerin yoğunluğu gibi bir takım sebeplerle kişilik değerlerinin ihlalinin eskiye oranla yaygınlaşmasının bir sonucu olarak önemini her geçen gün biraz daha artırmaktadır.

Bir başka tanımıyla manevi tazminat, kişinin mal varlığının dışında kalan ve hukuk sisteminde kabul edilmiş bulunan manevi değerlerine karşı yapılan haksız saldırılar neticesi

---

³ Mecelle-i Ahkam-ı Adliye, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1985, mad. 39

⁴ Tunçomağ, Kenan, Borçlar Hukuk, İstanbul, 1969, 310; Eren, Fikret, Borçlar Hukuk Genel Hükümler, Ankara, 1988, II, 364; Karahasan, Mustafa Reşit, Sorumluluk Hukuku, İstanbul, 1995, 94.

meydana getirilen eksilmelerin giderilmesi amacına yönelik çekilen sıkıntıları dindirmek, bozulan ruhsal yapıyı onarmak, kaçırılan yaşama arzusunu yeniden kazandırmak, hiçbir olumsuzluk yaşamamış gibi hayata bağlanmasına yardımcı olmak şeklinde ifade edilebilir.

Manevi zararın varlığını kabul eden hukuk sistemlerinde bu zararın kişilik haklarına objektif bir tecavüzü ifade ettiği belirtilmiştir. Manevi zararı kabul etmenin tabii sonucu olarak manevi tazminatın da kabul edilmesi gerekmektedir.

İslam hukukunun asli kaynakları olan Kur'an ve sünnette manevi zararın varlığına işaret eden deliller mevcuttur. Kur'an-ı Kerim'deki, "*Onlar size incitmekten başka bir zarar veremezler*"⁵ ayetinde incitme ve eza verme bir nevi zarar olarak nitelendirilmiş, "... Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın..."⁶, ayetinde ise insanların adeta isim haklarının ihlaline dikkat çekilmiş, "...Birbirinizin kusurunu araştırmayın..."⁷, ayetinde de kişilerin özeline dokunulmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun gibi yine Kur'an'da yer alan başkasına zina ithamında bulunmak⁸, bir topluluğu küçük görmek⁹ gibi ifadelerin hepsinde manevi zarar sonucunu doğuracak niteliğe sahip davranış biçimlerine dikkat çekilmektedir.

Konumuz olan boşanma sonrası durumla doğrudan ilişkili olarak, "*Ey peygamber eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salıvereyim*"¹⁰ ayetini günümüz sosyal şartlarına uygun düşecek şekilde değerlendirdiğimizde boşamanın maddi ve manevi tazminat gibi bir bedelinin olduğu-

---

⁵ Alu İmran, 3/111

⁶ el-Hucurat 49/11

⁷ el-Hucurat 49/12

⁸ en-Nur 24/4

⁹ el-Hucurat 49/11

¹⁰ el-Ahzab 33/28

nun anlaşılması mümkündür. Zikredilen ayet ibaresiyle¹¹ doğrudan olmasa bile dolaylı olarak bu şekildeki bir hükme delalet etmektedir denilebilir.

Kur'an-ı Kerim'de olduğu gibi Hz. Peygamber'in aşağıda ifade edeceğimiz bazı sözlerinde de manevi zarar doğuracak fiil ve davranışlar genel anlamıyla bir hak ihlali şeklinde nitelendirilmiştir.

Genel manada manevi tazminat açısından değerlendirebileceğimizi düşündüğümüz bazı hadislerde yer alan, *“Bir müslümana sövmek fısk, onunla savaşmak küfürdür”*¹², *“Bir kimseye şer olarak Müslüman kardeşini hakir (küçük) görmesi kafidir”*¹³ ve *“Bir mümin kimseyi zemmetmez, lanetlemez, haysızlık etmez, çirkin ve edepsiz söz söylemez”*¹⁴, şeklindeki ifadelerin şahsiyet haklarının ihlaline dikkat çeker mahiyette oldukları kabul edilebilir. Burada yer verdiğimiz hadisler her ne kadar geneli ifade etmiş olsalar bile özelde konumuzla irtibatlı olarak da değerlendirilebilirler. Sebepsiz yere boşanmayla ilgili olan Hz. Peygamber'in şu sözleri konumuz açısından daha da önemlidir: *“Önemli bir sebebi bulunmaksızın kocasından ayrılmak isteyen bir kadına cennetin kokusu haram kılınmıştır”*¹⁵, *“Hiçbir haklı gerekçesi olmaksızın kocasından boşanmak isteyen kadınlar bozguncudurlar”*¹⁶. Bu iki hadiste açıkça haklı ve geçerli bir sebep olmaksızın boşanmanın ya da boşanma tale-

¹¹ İbarenin delaleti için bkz. Zeydan, Abdulkerim, el-Veciz fi Usuli'l-Fıkh, İstanbul, 1979, 300; Şa'ban, Zekiyuddin, İslam Hukuk İlminin Esasları (Çev., İ. Kafi Dönmez), Ankara, 1990, 333-334; Ebu Zehra, Muhammed, İslam Hukuk Metodolojisi (Çev., Abdulkadir Şener), Ankara, 1986, 121

¹² Buhari, Muhammed b. İsmail, es-Sahih, İstanbul, ts., İman, 36; Edeb, 44; Fiten, 8; Müslim, Ebu Huseyn el-Kuşeyri, es-Sahih, Beyrut, 1955, İman, 116; Tirmizi, Ebu İsa Muhammed, es-Sünen, Beyrut, ts., Birr, 51; İbn Mace, Ebu Abdillan Muhammed, es-Sünen, Beyrut, 1975, Fiten, 24; Nesai, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, es-Sünen, Beyrut, ts., Tahrim, 27

¹³ Müslim, Birr, 32; Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as, es-Sünen, Beyrut, 1988, Edeb, 35; Tirmizi, Birr, 18; İbn Mace, Zühd, 23

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, eş-Şeybani, el-Müsned, Beyrut, ts. I, 405, 416; Tirmizi, Birr, 48.

¹⁵ Ebu Davud, Talak 3; İbn Mace, Talak 1.

¹⁶ Ahmed b. Hanbel, II, 414; Tirmizi, Talak 10.

binde bulunmanın gerek aile düzeni gerekse toplumsal düzen açısından sakıncalı olduğu vurgulanmaktadır. Buradan hareketle sebepsiz yere boşanmanın karşı tarafı manevi olarak zarara uğratabileceğini göz önüne alarak gerekli görüldüğü zaman manevi tazminata hükmedilebileceği ifade edilebilir.

Klasik fıkıh kitaplarında doğrudan manevi zararın kabul edildiğine dair ifadeler rastlamak mümkün değildir. Ancak bu eserlerin telif edildiği dönemlerde dünyanın hiçbir yerinde manevi zarar düşüncesinin gelişmiş olmaması ve günümüzdeki kadar yaygın manevi ihlallerin bulunmayışını da önemli bir etken olarak düşünüyoruz. Bunun yanında geçmiş dönem İslam hukukçularının bazıları manevi tazminatın tayin ve tespiti için imkansız olduğunu düşünmeleri manevi zararların karşılığı olarak manevi bir tazminatın gerekebileceği hükmünü kabul etmelerine engel teşkil etmiştir¹⁷. Böyle olmakla birlikte klasik kaynaklarımızda yer alan bazı tartışma ve görüşlerin manevi zararın tazminine dönük olduğunu söyleyebiliriz. Klasik kaynaklarımızda bazı İslam hukukçularının acı ve ıstıraplar için ödenmesi gereken karşılık anlamında kullandıkları *hükümet-i elem* veya *erş-i elem*¹⁸ tabirleri kanaatimize göre bunun en güzel örneklerindedir.

Özellikle her türlü zarar verilmesine¹⁹ prensip olarak karşı olan ve verilen zararın izalesini zorunlu²⁰ gören İslam hukuku bunun sonucu olarak meydana gelen zararın sebebi ne olursa olsun tazmin ve telafi edilmesini genel bir ilke olarak kabul etmektedir.

¹⁷ Serahsi, Ebu Bekr Muhammed b. Ebi Sehl, el-Mebsut, Beyrut, 1986, XXVI, 81; İbn Kudame, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, el-Muğni, Beyrut, 1975, IX, 665

¹⁸ Serahsi, XXVI, 81; İbn Abidin, Muhammed Emin, Reddu'l-Muhtar, İstanbul, 1984, VI, 586; Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukuki İslamiyye ve Istilahati Fıkhiyye Kamusu, İstanbul, ts., III, 15; Behnesi, Ahmed Fethi, el-Ukube fi'l-Fıkhi'l-İslami, Beyrut, 1983, 151; Behnesi, Ahmed Fethi, ed-Diye fi'ş-Şeriatil-İslamiyye, Beyrut, 1984, 132

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, I, 313; İbn Mace, Ahkam 17.

²⁰ Mecelle, mad. 20, 31

İslam hukukçuları bir kişinin haksız fiili sonucu başkasının mal varlığında meydana gelen eksilmeler için kasıt, hata veya ihmal gerekçesiyle failin verdiği zararı telafi etmesi gerektiğini kabul etmişlerdir²¹. Bu durum manevi değerler için geçerli bir husustur. Zira İslam hukukçularının çoğunluğu bir kişinin kendine özgü hakkını kullanırken bile başkasına zarar vermemesi gerektiği üzerinde önemle durmuşlardır²². Her ne kadar geçmişte kastedilmemiş olsa bile biz buradaki hakkın kullanılmasında başkasına zarar vermemeyi genel anlamda anlıyor ve bunun içerisine manevi zararları da dahil etmek istiyoruz.

Diğer manevi zararlarda olduğu gibi zarar şayet bir evlilik birliğinin sona ermesinden kaynaklanıyorsa bunun da tazmini gerekir. Zira bir mağduru mağduriyetiyle baş başa bırakmak İslam hukukunun ne ruhuyla ne de vazettiği evrensel ilkelerle asla bağdaşmayan bir durumdur.

Evlilik birliğinin sona ermesinden dolayı manevi tazminata hükmedebilmek için elbette bir takım şartların bulunması gerekir. Bu çalışmada modern hukukun verilerinden de istifade edilerek bulunması zorunlu olan şartlar genel hatlarıyla belirlenmeye çalışılmıştır.

2. Genel Olarak Evlilik Birliğinin Sona Ermesi

Evlilik birliğinin sona ermesi ilk bakışta sadece fertleri ilgilendiren bir husus gibi görülse de tarihi süreçte bizzat bu işle yüz yüze gelen fertleri ilgilendirdiği gibi aileyi ve toplumu da yakından alakadar eden hem hukuki hem de sosyal bir sorundur. Zira evlilik birliğinin ölüm dışında değişik şekillerde sona ermesiyle en temel sosyal kurum olan ailenin yıkılmış olması sosyal hayatın olumsuz şekilde etkilenmesi sonucunu

---

²¹ Serahsi, XXVI, 81; Senhuri, Abdurrezzak, Masadiru'l-Hak fi'l-Fıkhı'l-İslamî, Kahire, 1987, VI, 170; Karaman, Hayrettin, Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul, 1987, II, 429

²² İbn Kudame, V, 52; Kasani, Alauddin Ebu Bekir b. Mes'ud, Bedaiu's-Sanaî, fi Tertibi's-Şerai', Beyrut, 1986, VI 258; İbn Abidin, IV, 461

doğuracağından bu sosyal kurumu muhafaza etmeye dönük tedbirlerin alınması önemlidir.

Hem hukuk tarihi açısından önemli hem de boşanmayla ilgili olarak İslam'ın getirmiş olduğu düzenlemelere örnek olması ve konumuzla ilgisi dolayısıyla Hz. Aişe'nin, "Erkek hanımını boşamak isteyince hemen boşuyordu. Erkek, yüz ve hatta daha çok kerelerde boşamış olsa, iddeti içerisinde iken, döndüğü takdirde kadın yine de onun hanımı olmaya devam ediyordu. Bu hal şu hadiseye kadar devam etti. Bir adam hanımına: 'Vallahi seni ne tam boşayacağım ne de himayeme alacağım, ebedi şekilde böyle tutacağım!' dedi. Kadın: 'Bu nasıl olur?' deyince, adam: 'Seni boşayacağım, iddetin bitmek üzere iken geri döneceğim. (Bu şekilde tekrar edeceğim)' cevabını verdi. Kadın bunun üzerine Hz. Aişe'ye gelip durumu haber verdi. Hz. Aişe, Resûlullah gelinceye kadar cevap vermedi. Durumu ona anlattı. Hz. Peygamber de sükût buyurdular. Derken şu ayet indi. *"Boşama iki defadır. (Ondan sonrasi) ya iyilikle tutmak, ya da güzellekle ayrılmaktır. (Ey kocalar! boşandığınız zaman) onlara (kadınlara) verdiğiniz bir şeyi (mehri geri) almanız size helal olmaz..."*²³. Bundan sonra Hz. Aişe şöyle söylemiştir: 'Bunun üzerine halk (o günden itibaren) talaka yeniden yönelip durumlarını gözden geçirdi, bir kısmı hanımını boşadı, bir kısmı boşamadı'²⁴

Yukarıdaki olaydan da açıkça anlaşılacağı gibi boşamayla ilgili eski Arap uygulamalarına göre erkek istediği zaman hanımını boşayabilir, boşanan hanım boşandığı andan itibaren kocasıyla olan hukuki bağı tamamen koparmak için iddet beklemeye başlardı. İddetin bitmesine az bir zaman kala o kadını boşayan koca tekrar ona dönerdi. Bu uygulamayla kadın evlilikle boşanma arasında kalır, evli mi boşanmış mı olduğu belli olmazdı. Böylece ne evlilik hayatı sürebilir ne de kocasından tam olarak ayrılabilirdi. Bu uygulamadan anlaşıl-

---

²³ el-Bakara 2/229

²⁴ Tirmizi, Talak 16

dığına göre eski Araplarda kadının hakları dikkate alınmaz, şahsiyeti ve kişiliği hiçe sayılırdı²⁵. Bu şekildeki uygulamayla kadına hayatı zindan ederek onun haklarını ihlal etmeyi Kur'an, "*Kadınları boşadığınız zaman, bekleme süreleri sona ererken ya onları güzellikle tutun ya da güzellikle bırakın, haklarına tecavüz etmek için onlara zararlı olacak şekilde tutmayın, böyle yapan şüphesiz kendisine yazık etmiş olur.*"²⁶ ayeti mevcut uygulamayı yeniden düzenleyerek kadının haklarının ihlal edilmesinin önüne geçmiştir. Bu ayetin kadınlara yapılan haksızlığı ortadan kaldırmaya matuf olduğu açıktır. Ayrıca tek çare haline gelen boşamanın gerçekleştirilmesi esnasında kadına hiç de hak etmediği bir şekilde davranılmayacağı, manevi baskı da dahil hiçbir şekilde onun şahsi haklarına zarar verilemeyeceği hususlarına dikkat çeken bu ayetten hareketle boşanmalarda kadına karşı işlenen kişilik hakkı ihlallerinin manevi bir zarar doğuracağı ve bunun telafi edilmesi gerektiği hükmünü ortaya koymamız İslam hukukunun gayesine de uygun düşecektir.

İslam hukukununun iki önemli kaynağı olan Kur'an ve sünnette evlilik birliğinin toplumsal yapı için ciddi bir müessese olduğu hususunda önemle durulmuş, bu kurumun sağlıklı bir şekilde oluşması ve devamını temine matuf ahlaki tavsiyelerde bulunmanın yanında bir takım hukuki düzenlemelere dayanak teşkil edecek temel ilkeler de yer almıştır.

Evlilik birliği ölüm gibi doğal bir olay sonucu sona ermenin yanısıra boşanma gibi hukuki bir durum neticesi olarak da sona erebilir. Günümüz hukukunda genel anlamda boşanma, eşlerden birinin veya her ikisinin irade ve arzularıyla evlilik birliğini sona erdirmek maksadıyla mahkemeye başvurusu

---

²⁵ Zeydan, Abdülkerim, İslam Hukukuna Giriş (Çev.: Ali Şafak), İstanbul, 1985, 60-61; Ateş, Ali Osman, İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri, İstanbul, 1996, 371

²⁶ el-Bakara, 2/231

sonucu mahkeme kararıyla evlilik birliğinin bitirilmesidir²⁷. Boşanma, ailenin çocuk yapma, yetiştirme ve yeni bireyin sosyalleştirilmesi işlevine zarar verdiği için hemen bütün toplumlarda değişik yollarla denetlenmek ve kısıtlanmak istenmektedir²⁸. Kur'an'daki aile hukukuyla ilgili ayetlerin bazılarında eşler arasında çıkan huzursuzlukların giderilmesine dönük hükümlerin yer alması²⁹ bu bağlamda “...Eğer karı ile kocanın aralarının açılmasından endişelenirseniz o zaman kendilerine erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah, aralarındaki dargınlık yerine uyuşma lutfeder...”³⁰ ayetiyle Hz. Peygamber'in “Allah katında en sevimsiz olan meşru şey boşamadır”³¹ sözü örnek olarak gösterilebilir. Bunlara ek olarak İslam hukukçularının sebepsiz yere boşamaların Allah'ın lanetini gerektireceği³² şeklindeki değerlendirmelerini de zikretmek gerekir.

Günümüz hukukunda mahkeme kararına bağlanmış bulunan boşanmaların mutlaka bir takım sebeplere dayandırılması gerektiği belirtilmektedir³³, Medeni Kanunumuz da zina, hayata kast, pek kötü muamele veya onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk, akıl hastalığı ve evlilik birliğinin sarsılması gibi nedenleri boşanma için gerekli olan sebepler arasında kabul etmiştir³⁴.

İslam hukukuna göre kişinin sahip olduğu hakların

²⁷ Akıntürk, Turgut, Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku, İstanbul, 2002, II, 225.

²⁸ Kurt, Abdurrahman, Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi, Bursa, 1998, 55.

²⁹ Konu ile ilgili olarak bkz. En-Nisa 4/19, 20, 34, 128.

³⁰ en-Nisa 4/35.

³¹ Ebu Davud, Talak 3; İbn Mace, Talak 1.

³² Serahsi, VI, 2; İbn Hümam, Kemaluddin Muhammed b. Abdilvahid, Şerhu Fethi'l-Kadir, Beyrut, tz., III, 465

³³ Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, Türk Medeni Hukuk Aile Hukuku, İstanbul, 1960, II, 156; Birsen, Kemaleddin, Aile Hukuku, İstanbul, 1959, 91

³⁴ TMK, mad. 161-166

elinde birer emanet olduğu ve hiçbir hakkın sınırsız olmadığı³⁵ ilkesinden hareketle bu olgunun boşama yetkisinin sınırlandırılması bağlamında değerlendirilebileceği açıktır. Örneğin bu sınırlandırmalardan birisi, şahsın haklarını ancak bir başkasına zarar vermemek kaydıyla kullanabileceğidir.³⁶ Aynı prensip aile hukuku için de geçerli olup, erkek boşama hakkına , bazı sınırlandırmalar içinde sahip bulunmaktadır.³⁷

Evlilik birliği oluşturulurken ömür boyu sürecek bir beraberlik hedeflendiği için bu birlikteliğin, ölüm dışında bir sebeple sona ermesi başlangıçta hiç düşünülmez. Toplumun genel anlayışı da eşler arasında oluşturulan bağın, henüz onlar hayatta iken ortadan kalkmaması yönündedir. Çünkü bu beraberlikte en az eşler kadar toplumun da gözardı edilemeyecek büyük menfaatleri bulunmaktadır. Zira toplumun en küçük birliğinin dağılması, onun dirlik ve düzenini de yakından etkileyecektir³⁸.

Diğer taraftan bir huzur ve mutluluk ikliminde yaşansın diye oluşturulan evlilik birliği, sonradan ortaya çıkan bir takım sebepler dolayısıyla bu anlamını yitirmiş olabilir. Hatta evliliğin devamı eşlerden biri veya her ikisi için üzüntü, sıkıntı ve işkenceye de dönüşebilir. Bütün çabalara rağmen eşler arasında sevgi ve saygıya dayanması gereken aile birliği sarsılır ve bir takım psiko-sosyal rahatsızlıklar baş gösterirse artık evlilik birliğinin sona erdirilmesi bir çare olarak görülebilir.

Tarih boyunca evliliğin sona ermesiyle ilgili farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. Mesela X. yüzyıldan itibaren Hristiyan Katolik Kilisesi “Tanrı’nın birleştirdiği insan ayrılmamalıdır” şeklindeki İncil buyruğundan hareketle hayatta

---

³⁵ Bardakoğlu, Ali, “Hak”,DİA, İstanbul, 1997, XV, 146; Köse, Saffet, İslam Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması, İstanbul,1997, 43-45.

³⁶ ez-Zerka, Ahmed, Şerhu Kavaidil Fıkhiyye, Beyrut, 1989 165-179, Bardakoğlu, XV, 146

³⁷ Ansay, Sabri Şakir, Hukuk Tarihinde İslam Hukuku, Ankara, 1958, 209; Ayrıca Bak. Karaman Mukayeseli İslam Hukuku, I, 291

³⁸ Yaman, Ahmet, İslam Aile Hukuk, Konya, 1998, 79

iken evlilik bağının bozulmayacağını kararlaştırmıştır. Bunun karşısında Roma, Cermen ve İbrani hukukları boşanmanın serbest olması görüşünü benimsemiş, günümüz modern hukuk sistemleri de belli sebeplerin mevcudiyetine binaen hakim kararıyla evliliğin sona erdirilebileceğini kabul etmişlerdir³⁹.

İslam hukuku ise öncelikle evlenme akdinin sürekli olmasını arzu edip, hiç sebepsiz yere bozulmasına bazı ağır manevi (uhrevi) yaptırımlar getirmenin yanında bu beraberliğin devamını temin etmeye yönelik tedbirler almakla birlikte, karşılıklı rıza ile veya evlilik birliğini sona erdirmeyi mubah kılan bazı sebeplere bağlı olarak ya da gerektiğinde yargı yoluyla sona erebileceğini de kabul etmektedir⁴⁰.

Hanefilere göre boşanma aslen çirkin bir fiil olmakla birlikte, ihtiyaç halinde meşruluk kazanmaktadır. Onlara göre, ihtiyaç olmadığı halde, boşanmayı arzu ederek aile yuvasının yıkılması hoş karşılanmamıştır⁴¹.

Karı kocanın, çocukların ve diğer aile bireylerinin birbiriyle bağlantılı bir takım haklara sahip olduğu aile kurumunun her ne kadar devamı esas ise de bazen evlilik birliğini sürdürmenin taraflar için imkanı kalmamış olabilir. Bu durumda evlilik birliğinin sona ermesi mevcut haliyle devamından daha yararlı hale gelir⁴². Her türlü şartın oluşmasıyla birlikte artık vazgeçilmez hale gelmiş bir evlilik birliğinin sona erdirilmesinde Kur'an'daki, "...iyilikle bırakma..."⁴³ ifadesi dikkate alınmalı ve evlilik birliği mümkünse hiç kimseye zarar

---

³⁹ Velidedeoğlu, II, 155 vd; Akıntürk, II, 225

⁴⁰ Yaman, 78

⁴¹ Mevsüli, Abdullah b. Mahmud b. Mevdüd, el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar, İstanbul, 1984, III, 121; Merğınani, Burhanuddin Ebi'l-Hasan, el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi, İstanbul, 1986, I, 226; Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Neylül Evtar, Beyrut, 2002, II, 1387; İbn Kudame, VIII, 1235; Zekiyuddin Şaban, el-Ahkamu's-Şeriyye li'l-Ahvali's-Şahsiyye, Bingazi, 1993, 370

⁴² Aktan, Hamza, "Kur'an'a Göre Boşanma Prosedürü", Dini Araştırmalar, Ankara, 2002, Cilt: 5, Sayı: 14, 13

⁴³ el-Bakara 2/229

vermeden en güzel şekliyle sona erdirilmelidir.

3. Evlilik Birliğinin Bozulmasından Dolayı Uğranılan Manevi Zarar

Genel olarak manevi zarar, bir kişinin hukuken korunmuş şahıs varlığında (kişilik haklarında, manevi değerlerinde) iradesi dışında meydana gelen bir eksilmeyi ifade eder. Bir kişinin kişiliğini, yani şahıs varlığını oluşturan hukuki değerlerin ihlali dolayısıyla uğramış olduğu objektif eksilme ve kayıplar manevi zararı oluşturur⁴⁴.

Günümüz hukukunda genel anlamda her hangi bir zararın varlığından bahsedebilmek için üç unsurun mevcut olması zorunlu kabul edilmiştir. Bunlar; kesinlik (belirlilik), şahsilik ve doğrudan doğrualık unsurlarıdır. Kesin zarar belirli veya belirlenebilir bir zarar ifade eder. Zararın şahsiliği ise, tazminat talebinin istisnai haller haricinde sadece zarar gören kişiye ait olması durumudur.⁴⁵ Doğrudan doğrualık ise karşı tarafın zarar verici fiilden doğrudan etkilenilmiş olmasını gerektirir. Manevi zararın varlığından bahsedebilmek için zarar gören kişinin iradesi dışında onun şahıs varlığını oluşturan değerlerde bir eksilmenin meydana gelmiş olması şarttır. Buradan hareketle evlilik birliğinin sona ermesiyle eşlerden birinin şahıs varlığında iradesi dışında meydana gelmiş olan bir eksilmenin varlığı belirlenmeye çalışılmaktadır.

Evlilik birliğini sona erdiren ve bundan sonra da bir takım hukuki sonuçların doğmasına sebep olan en önemli husus boşanmadır. Makul bir sebep olmaksızın evlilik birliğinin sona erdirilmesi, hiç şüphe yok ki, taraflardan en az birini üzecek, ona acı çektirecek belki de bu acı onu ruhi çöküntüye uğratacaktır. Hak etmediği halde toplum nazarında boşanmış kişi konumuna düşen eş bu haliyle toplum içerisinde eziklik duyarak boynu bükük hale gelebilecektir. Toplumsal şartlar açısın-

---

⁴⁴ Eren, II, 49; Karahasan, 88

⁴⁵ Eren, II, 50, 51

dan değerlendirdiğimizde haksız yere boşanmış konumuna düşen eşin kadın olması durumunda kişilik haklarında meydana gelecek eksilmenin daha büyük boyutlarda olduğu görülecektir.

İslam hukukuna göre sebebin ne olduğuna bakılmaksızın genel bir prensip olarak karşı tarafa zarar verilemez⁴⁶. Daha önce de ifade etmiş olduğumuz gibi sebep ne olursa olsun hiç kimseye ilkten zarar verilmesi meşru değildir⁴⁷. Zararın verilemeyeceğini bir ilke olarak belirleyen İslam hukuku elbette bunun telafisini de göz ardı etmez. Burada önemli olan husus her hangi bir boşamadan sonra taraflardan birinin manevi olarak mağduriyetinin söz konusu olup olmadığının tespitidir. Zira bazı evliliklerin sona ermesi halinde eşlerden hiçbiri zarar görmemiş olabilir. Belki ikisi de rahata ve huzura kavuşmuş olabilirler. Bundan dolayı boşanmadan sonra manevi tazminatın varlığından bahsedebilmek için mutlaka buna alt yapı oluşturacak olan manevi zararın varlığı söz konusu olmalıdır. Zira tazminat zararla doğrudan ilişkilidir. Yani tazminatın varlığı zararın varlığına bağlıdır.

4. Evlilik Birliğinin Sona Ermesinden Dolayı Uğranılan Manevi Zararın Giderimi

Pozitif hukukumuz, belli şartlar içerisinde boşanmadan dolayı manen mağdur olmuş tarafın manevi tazminat talep etme hakkının varlığını kabul etmekte ve hakimlerimiz de bu sebepten dolayı manevi tazminata hükmetmektedir⁴⁸. Medeni Kanunumuzun 174. maddesi, boşanmada, kusursuz olan ya da daha az kusuru bulunan eşe manevi tazminat isteme hakkı tanımaktadır. Kanunun bu hükmüne göre “.....boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf,

---

⁴⁶ Zerka, 165

⁴⁷ İmam Malik b. Enes, el-Muvatta, Beyrut, ts., Akdiye 31; Ahmed b. Hanbel, V, 327.

⁴⁸ 29 Eylül 1913 tarihli karar, Saymen, Ferit Hakkı, Manevi Zarar ve Tazmini Sureti, İstanbul, 1940, 158

kusurlu olan diğer taraftan manevi tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini isteyebilir". Buradaki hükümden de açıkça anlaşılacağı gibi evlilik birliğinin sona ermesi hali kabahatsiz karı veya kocanın şahsi menfaatlerini ağır bir surette haleldar etmiş ise, hakim manevi tazminata hükmedebilir.⁴⁹

Gerek Medeni Kanunumuzda yer alan hükümlerden gerekse İslam hukuk doktrinde tartışılan konulardan hareketle, boşanmadan dolayı tarafların manevi tazminat talebi haklarının doğabilmesi için bir takım şartların bulunması gerekmektedir. Bu şartları genel hatlarıyla şu şekilde belirleyebiliriz.

- Boşanma sırasında veya sonrasında taraflardan birinin kişilik haklarının herhangi bir şekilde zarara uğramış olması.

- Boşanmada karı-kocadan en az birinin kabahatsiz ya da dikkate alınmayacak kadar az kabahatli olması.

- Boşanmanın gerçekleşmesinde eşlerden birinin mutlaka dikkate değer bir kusurunun bulunması.

Günümüz hukuk doktrinde hangi durumlarda boşanmadan dolayı kişilik haklarının zarara uğrayacağı konusu tartışılmış ve manevi zarar olabilecek bazı hususlar belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre beden ve ruh tamlığını ihlal etmek, haşin muamelede bulunmak, sosyal çevrede küçük düşürmek, şeref ve onuru kırmak, zina etmek, suç işlemek, hayşiyetsiz bir hayat sürmek, çok uzun süren evlilikte ve özellikle yaşlanmakta olan kadını bırakıp gitmek, gerçek dışı isnatlarda bulunmak, evlilik sırlarını, cinsel ilişkileri açığa vurmak, bu doğrultuda dedikodular çıkarıp yaymak, sevgi ve şefkat göstermeyerek tüm ümitleri kırmak, cinsel ödevleri yerine getirmekten kaçınmak, sadakatsizlik göstermek, milli yada dini duygulara tecavüz etmek.⁵⁰ gibi hususlar manevi zarar doğuracak nitelikte kabul edilmiştir.

---

⁴⁹ Saymen, 157; Karahasan, II, 734

⁵⁰ Karahasan, II, 736

Doktrindeki tartışmalar çerçevesinde Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin birçok yargısal icthatlarında boşanmadan dolayı manevi tazminatla ilgili kararlara rastlanılmaktadır. Bunlardan birini örnek olarak nakletmek istiyoruz: “Dövülen, çok kötü muamele gören ve kocanın aşikar sadakatsizliğine de maruz kalmış bulunan kadının, manevi tazminata hakkı olduğu kabul edilmek gerekir. Bir dövme olayı, müstakil dava konusu edilse bile davacı kadının manevi tazminata hak verecek mahiyette iken, araya boşanmanın da girdiği göz önünde tutulunca, manevi tazminat hakkı doğacağıın evleviyetle kabulü lazım gelir. Davacının ufak tefek kusurları, kanunun kastettiği nitelikte ve davaya sebep gösterilen belli olaylar bakımından onu gerçekten çok incinmiş olan kadının ağır bir haksızlığa uğramış bulunacağı göz önünde tutularak uygun bir miktarda manevi tazminatın takdiri gerekir.”⁵¹

Manevi zarar sonucunu doğuran haddi aşmalarda mağdurun tecavüzü hissetmiş ve bundan bir ıstırap duymuş olması gibi subjektif unsurun bulunması, zararın gideriminin ne anlama geldiğini de anlatmaktadır.⁵² Manevi zararın tespiti ve tazmini hususunda önemli bir unsur olan subjektiflik unsuru evlilik birliğinin sona ermesi durumunda ayrılan eşler açısından da dikkate alınması gereken önemli hususlardan biridir.

İslamiyetten önceki Eski Türk Hukukunda da boşanma halinde kocanın, karısına cehizinin bir kısmından başka, bir at ve bir yatak vermesinin mecbur⁵³ kabul edilmesi günümüz açısından o dönemde uygulanmış bir nevi tazminat olarak yorumlanabilir. Bu da toplum vicdanında mağdur edilen kişinin bu mağduriyetinin telafisinin son derece önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmektedir.

---

⁵¹ 10.03.1966 tarih, 1106 esas, 1447 sayılı kararı; Karahasan, II, 738

⁵² Zen-Ruffinen, Piermarco, “İsviçre Sorumluluk Hukukunda Destekten Yoksun Kalma Tazminatı ve Manevi Tazminat Konusunda Yeni Gelişmeler” (Çev.: Haluk Burcuoğlu), İstanbul, 1985,İBD, Cilt: 59, Sayı: 4-5-6, 367

⁵³ Saymen, 157

Klasik fıkıh kitaplarındaki bilgilere göre, boşama yetkisi her ne kadar erkeğe verilmiş bir hak olarak yer almış olsa bile, boşama yetkisini kullanması dinen hiç de hoş karşılanmamaktadır. Nitekim boşama, Hz. Peygamber tarafından, helal olan şeylerin en sevimsizi olarak nitelendirilmektedir.⁵⁴ Çünkü kurulu bir düzenin bozulması, yuvanın dağıtılması sadece eşleri ve çocukları değil, onların yakınları ve dostlarını da derinden üzer. Bunun topluma yansımaları olumsuz olacağı gibi maddi ve manevi zararların doğmasına da sebep olabilir. Bu nedenle eşlerin, birbirlerinin bazı olumsuz gibi görünen tavır ve davranışlarını bahane ederek basit sebeplerle boşanmalarını istemeyen Kur'an, "...Onlarla (hanımlarınızla) güzellikle geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, sabredin, hoşlanmadığınız bir şeyi Allah çok hayırlı kılmış olabilir"⁵⁵ şeklinde durumu ifade etmiştir. Bu ayetten hareketle eşler arasında çıkan her hangi bir anlaşmazlık hususunda hemen boşanma yoluna başvurma yerine, iyi geçinmenin yollarının aranması gerekir.

Klasik fıkıh kitaplarındaki görüşlere göre, dinen hoş görülmesi bile, erkeğin hukuki bir sebep olmaksızın hanımını boşaması geçerli kabul edilmiştir. Yani kocanın hanımını boşaması sırasında hukuken geçerli bir sebebe dayanması gerekmemektedir.⁵⁶ Ancak ister hukuki bir sebebe dayanarak, isterse herhangi bir sebep olmaksızın hanımını boşamak isteyen kimse, boşayacağı kadını ve akrabalarını üzecek şekilde veya onları küçük düşürücü bir tavır içerisinde bu hakkını kullanamaz. Çünkü İslam hukukuna göre bir hakkın kötüye kullanılmaması esastır. Bu durum Mecellede; "Şer'i cevaz tazminata manidir"⁵⁷ şeklinde kanunlaştırılmıştır. Buradan hareketle şahsiyet haklarına saygılı ve haklı bir sebebe dayanarak hanımını boşayan erkek için her hangi bir hukuki yaptırımın

---

⁵⁴ Ebu Davud, Talak 3

⁵⁵ en-Nisa, 4/19

⁵⁶ Aydın, M. Akif, İslam-Osmanlı Aile Hukuku, İstanbul, 1985, 36

⁵⁷ Mecelle, mad. 91

uygulanamayacağı söylenebilir. Burada haklı ve geçerli bir sebep bulunmaksızın eşini boşayan kişi şahsiyet haklarına saygılı olsa bile bu eylemi onun aleyhine zarar doğuracak şekilde olmamalıdır. Zira zarar doğduğunda mutlaka tazmini gerekir. Ancak hakkın kötüye kullanılmasının veya hakkın kullanılması sırasında bazı kişilerin mağdur edilmesinin müeyyidesi vardır. Bu müeyyide geçmiş dönem İslam hukukçuları tarafından tazminat olarak isimlendirilmemiş olmakla birlikte tazminata benzer bazı uygulamaları kabul ettikleri görülmektedir.

İslam hukukuna göre kişinin hakkını kullanmasına bağlı olarak başkalarını mağdur etmesi durumunda ta'zir ile cezalandırılabilmesi İslam hukukçuları arasında kabul görmüş hükümlerdendir. Buna göre, boşama hakkını kullanırken, eşine manevi ıstırap veren, hakaret içeren sözler söyleyerek toplum içinde küçük düşüren kişi uygulama biçimi hakim takdirine bırakılmış olan ta'zir cezasına⁵⁸ maruz kalır.

Manevi zarar niteliği taşıyacak şekilde hakaret edici ve küçük düşürücü bir tavırla olmasa bile boşanan kişi şüphesiz ruhi bir ızdırap çekecek, manen sarsılacak, toplumsal konumu öncekine göre olumsuz yönde değişecektir. Bazı İslam hukukçuları, çekilen bu acı ve üzüntüleri kısmen de olsa azaltmak, boşanan kadının gönlünü hoş etmek, hayata yeniden bağlanmasına vesile olmak için erkeğin ona "mut'a"⁵⁹ ödemesini zorunlu olarak kabul etmektedirler⁶⁰. Bu durum günümüz hu-

⁵⁸ Ta'zir, İslam hukukunda genel manada hakim takdirine bırakılmış cezalar olarak isimlendirilir. Bkz. Maverdi, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, el-Ahkamu's-Sultaniyye, Beyrut, 1985, 293; Ferra, Ebu Ya'la Muhammed b. Huseyn, el-Ahkamu's-Sultaniyye, Beyrut, 1989, 279; İbn Abidin, III, 177; Udeh, Abdulkadir, et-Teşri'u'l-Cinaiyyu'l-İslamî, Kahire, ts., I, 80; Bilmen, III, 24

⁵⁹ Müt'a: Normalde mehir tesbit edilmeden nikahlanan fakat zifaktan önce hanımını boşayan erkeğin, maddi durumuna göre hanımına, elbise veya para olarak verdiği hediye olmakla birlikte, mut'a tabiri zifaktan sonra ve mehre ilave olarak verilecek gönüllü hoş etme maksatlı hediye anlamında da kullanılmaktadır. Bilmen, II, 143.

⁶⁰ Serahsi, X, 71

kuk sistemlerinde kabul edilen manevi tazminat müeyyidesiyle örtüşen bir uygulama olarak değerlendirilebilir.

Bazı İslam hukukçuları tarafından kabul edilen bu hüküm sahabe uygulamasına dayanmaktadır. Bir rivayete göre Abdurrahman İbn Avf, hanımını boşamış ve onu bir cariye ile nimetlendirmiştir⁶¹. Bu rivayetin boşanan kadının manevi olarak tatmin edilmesine matuf bir bedel ödenmesiyle ilgilidir.

Çalışmamızı temellendirmek için Kur'an'daki bazı ayetlerin kısa bir değerlendirmesini yapmak istiyoruz. Bu bağlamda, *“Nikahtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size günah yoktur. Bu durumda onlara mut'a verin. Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre verir. İyilikle faydalandırmak muhsinler (iyi davranışlılar) için bir vazifedir.”*⁶² *“Ey iman edenler! Mümin kadınları nikahlayıp da, henüz dokunmadan onları boşarsanız, onları iddet müddetince bekletmeniz gerekmez. O halde onlara müt'a verin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.”*⁶³ ayetlerinin günümüz şartlarını göz önünde bulundurarak yeniden değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Yukarıda zikredilen ayetlerde, boşamanın yapılış şekline bakılmazsınız, yani saygı ve sevgi çerçevesinde kalınarak ya da kişilik hakları ihlal edilerek yapılıp yapılmadığı dikkate alınmaksızın erkeğin kadına mut'a ödemesinin ifade edilmiş olması, kadının tahkir edilerek, horlanarak ve onuru incitilerek boşanması durumunda bu mut'ayı almaya daha fazla layık olduğunun bir işareti olarak kabul edilebilir. Zira ortada mevcut tespit edilmiş maddi bir zararın varlığından söz edilmeksizin mut'anın verilmesi istenmektedir. O zaman ayetin zımnen varlığını kabul ettiği zarar manevi bir zarardır. Buradaki manevi zararı manevi acı ve ıstıraplar, kırılan yaşama arzusu, içine

---

⁶¹ İmam Malik, Muvatta, Talak 45

⁶² el-Bakara 2/ 236

⁶³ el-Ahzab 33/ 49

düşebilecek aşağılık kompleksi, yaşadığı toplumda dul muamelesi görmesi şeklinde boşanan kadının şahsi haklarında meydana gelen eksilme olarak nitelendirebiliriz.

Nikah akdinden sonra henüz zifafa girmeden boşama durumunda, kadına nikah akdi esnasında kararlaştırılmış olan mehrin yarısının verilmesi hükmü⁶⁴ de İslam hukukunda boşanmadan dolayı manevi tazminat ödenebileceği konusunda dayanak olarak gösterilebilecek bir husustur. Nitekim Kur'an'da, *“Eğer onlara mehir biçer de el sürmeden onları boşarsanız –kendileri veya nikah akdi elinde olan erkeğin bağışlaması hali müstesna- biçtiğinizin yarısını verin, bağışlamanız Allah'tan sakınmaya daha uygundur. Aranızdaki iyiliği unutmayın. Allah şüphesiz işlediklerinizi görür.”*⁶⁵ buyurulmaktadır. Mehri, kadının bedel-i bid'i olarak gören⁶⁶ anlayışın doğru olmadığını ifade eden yukarıdaki ayete göre, kadın bedeni olarak maddi bir zarara uğramadığı halde ona, kararlaştırılan mehrin, emir olarak yarısının, tavsiye olarak tümünün verilmesinin⁶⁷, uğradığı manevi zararın tazminatı olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Ayette geçen *“Ancak kadının vazgeçmesi... hali müstesna”* ifadesi kadının evlilikten vazgeçmesi olarak anlaşıldığında, kadının kararlaştırılan mehrin tamamından mahrum olacağı hükmünü belirtmiş olacaktır. Bu yaklaşımın ayetin baş kısmında bildirilen hükme de uygun düşeceği ve bütünlük ifade edeceği için daha doğru bir değerlendirme⁶⁸ olacağını düşünüyoruz. Bu yaklaşımdan hareketle ayetten sadece bir nikah akdi yapıp henüz zifaf oluşmadan bu nikah akdini tek taraflı ola-

---

⁶⁴ el-Bakara 2/ 236-237; Mevsili, III, 102; Bilmen, II, 141; Ebu Zehra, Muhammed, el-Ahvalu's-Şahsiyle, Beyrut, 1957, 203

⁶⁵ el-Bakara 2/ 237

⁶⁶ Süleyman Sırrı, Hulasatu'l-Muhtarîn, İstanbul, 1324, 11

⁶⁷ Serahsi, X, 71; Mevsili, III, 102; Ebu Zehra, Şahsiye, 203

⁶⁸ Benli, Abdullah, İslam Hukukunda Manevi Tazminat, Kayseri, (Basılmamış Doktora Tezi), 1995, 225

rak bitiren erkek, bu davranışıyla kadının şahsiyet haklarını ihlal ederek onu manevi zarara uğrattığından dolayı, manevi tazminat olarak mehrin yarısını ödemek zorundadır hükmünü çıkarabileceğimiz kanaatindeyiz. Ancak evlilik birliğinin sona erdirilmesine kadının sebep olması halinde, kişilik hakları erkek tarafından ihlal edilmiş olmayacağından bu durumda manevi bir tatmin olarak nitelendirilebileceğimiz erkeğin mehrin yarısını ödeme zorunluluğu bulunmamaktadır.

Muasır İslam hukukçularından bazılarının nişanın haksız yere bozulmasından dolayı hem maddi hem de manevi tazminatı gerekebileceğine dönük değerlendirmeleri de konumuza uygunluğu açısından dikkate şayandır. Zira özellikle günümüz sosyal ve iktisadi şartlarının geçmişe göre farklılaşmış olması nişanın bozulmasında daha çok kadın aleyhine bir takım zararların meydana gelmesine sebep olmaktadır. Örneğin nişanlanan kadın evleneceğini düşünerek bazı harcamalar yapmış veya müsait taliplerini kaybetmiş olabilir. İslam hukuku hakkın kötüye kullanılmasına ve başkalarının mutazarrır edilmesine prensip olarak karşı olduğundan zarara uğrayanın tazminat talebinin mümkün olabileceği düşünülebilir⁶⁹.

Burada bazı muasır İslam hukukçularının nişanın bozulmasından sonra belirli şartların gerçekleşmesiyle haksız tarafın tazminat ödemesi⁷⁰ yönündeki yaklaşımlarını dikkate alarak boşanmaların da benzer şekilde değerlendirilebileceğini, dolayısıyla boşanmalardan sonra oluşabilecek zararların tazmini cihetine gidilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Sonuç

İslam hukukunun asli kaynakları olan Kur'an ve sünnetteki bazı nasların değerlendirilmesi sonucunda ve klasik İslam hukuku doktrininde yer alan boşanma sonucu uygulanacak hükümlerden hareketle manevi tazminatı gerektirecek

---

⁶⁹ Karaman, İslam Hukuku, II, 242

⁷⁰ Ebu Zehra, Şahsiye, 36-38

şekilde gerçekleşen boşamalarda bu müeyyidenin uygulanmasının İslam hukukunun genel gayesiyle uyumlu olduğunu düşünürüz. İslam hukuku kaynaklarında yer alan ve manevi tazminatla ilintilendirdiğimiz hususlar arasında mut'a ve bazı durumlarda verilen mehir yer almaktadır.

Gerçi mut'anın belirlenmesinde kadının uğradığı zararın dikkate alınmasından çok erkeğin ödeme gücü esas alınmaktadır. Bu bağlamda ayette, “*eli geniş olan kendi gücü nisbetinde, eli dar olan da kendi durumuna göre mut'a vermeli-dir*”⁷¹ ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi manevi zararın boyutu hesaba katılmadan bir ödemededen söz edilmekte ve bu ödemede ödemeyi yapacak olanın maddi imkanları göz önünde bulundurulmaktadır. Bu durumu tazminat ödeyecek olan kişinin özellikle manevi tazminatlarda ödeme gücünün de dikkate alınması gerektiği şeklinde anlayabiliriz. Çalışmamız tazminatın ödenmesiyle doğrudan ilgili olmadığı için ayette ifade edilen bu hususla ilgili fazla bir değerlendirmeye yer verilmemiştir.

İslam hukukunun asli kaynaklarında yer alan evrensel nitelikli ilkeler ve bizzat bu hukukun evrensel bir özelliğe sahip olmasından hareketle günümüz hukuk alanında önemli bir yere sahip olan genel manada manevi tazminat özel anlamıyla boşanmalardan sonra manevi tazminatı İslam hukukunda hukuki bir müeyyide olarak kabul etmek gerektiği sonucuna varabiliriz.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, eş-Şeybani, *el-Müsned*, Beyrut, ts.
Akıntürk, Turgut, *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku*, İstanbul, 2002
Aktan, Hamza, “*Kur'an'a Göre Boşanma Prosedürü*”, Dini Araştırmalar, Ankara, 2002

---

⁷¹ el-Bakara, 2/236

- Ansay, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, Ankara, 1958
- Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri*, İstanbul, 1996
- Aydın, M. Akif, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul, 1985
- Bardakoğlu, Ali, "Hak", DİA, İstanbul, 1997
- Behnesi, Ahmed Fethi, *el-Ukûbe fi'l-Fıkhı'l-İslami*, Beyrut, 1983
- Benli, Abdullah, *İslam Hukukunda Manevi Tazminat*, Kayseri, (Basılmamış Doktora Tezi), 1995
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslamiyye ve Istilahati Fıkhıyye Kamusu*, İstanbul, ts.
- Birsen, Kemaleddin, *Aile Hukuku*, İstanbul, 1959
- Buhari, Muhammed b. İsmail, *es-Sahih*, İstanbul, ts.
- Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as, *es-Sünen*, Beyrut, 1988
- Ebu Zehra, Muhammed, *el-Ahvalu's-Şahsiyle*, Beyrut, 1957
- , *İslam Hukuk Metodolojisi* (Çev., Abdulkadir Şener), Ankara, 1986
- Eren, Fikret, *Borçlar Hukuk Genel Hükümler*, Ankara, 1988
- Ferra, Ebu Ya'la Muhammed b. Huseyn, *el-Ahkamu's-Sultaniyye*, Beyrut, 1989
- İbn Abidin, Muhammed Emin, *Reddu'l-Muhtar*, İstanbul, 1984
- İbn Hümmam, Kemaluddin Muhammed b. Abdilvahid, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, Beyrut, tz.
- İbn Kudame, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *el-Muğni*, Beyrut, 1975
- İbn Mace, Ebu Abdillan Muhammed, *es-Sünen*, Beyrut, 1975
- İmam Malik b. Enes, *el-Muvatta*, Beyrut, ts.
- Karahasan, Mustafa Reşit, *Sorumluluk Hukuku*, İstanbul, 1995
- Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul, 1987
- Kasani, Alauddin Ebu Bekir b. Mes'ud, *Bedaiu's-Sanaî, fi Ter-tibi's-Şerai'*, Beyrut, 1986
- Köse, Saffet, *İslam Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, İstanbul, 1997

- Kurt, Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Bursa, 1998
- Maverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *el-Ahkamu's-Sultaniyye*, Beyrut, 1985
- Merğınani, Burhanuddin Ebi'l-Hasan, *el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi*, İstanbul, 1986
- Mevsili, Abdullah b. Mahmud b. Mevdüd, *el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar*, İstanbul, 1984
- Müslim, Ebu Huseyn el-Kuşeyri, *es-Sahih*, Beyrut, 1955
- Nesai, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, Beyrut, ts.
- Saymen, Ferit Hakkı, *Manevi Zarar ve Tazmini Sureti*, İstanbul, 1940
- Senhuri, Abdurrezzak, *Masadiru'l-Hak fi'l-Fıkhı'l-İslamî*, Kahire, 1987
- Serahsi, Ebu Bekr Muhammed b. Ebi Sehl, *el-Mebcut*, Beyrut, 1986
- Süleyman Sırrı, *Hulasatu'l-Muhtarın*, İstanbul, 1324
- Şaban, Zekiyuddin, *el-Ahkamu's-Şeriyye li'l-Ahvالی's-Şahsiyye*, Bingazi, 1993
- , *İslam Hukuk İlminin Esasları* (Çev., İ. Kafi Dönmez), Ankara, 1990
- Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylü'l-Evtar*, Beyrut, 2002
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed, *es-Sünen*, Beyrut, ts.
- Tunçomağ, Kenan, *Borçlar Hukuk*, İstanbul, 1969
- Udeh, Abdulkadir, *et-Teşri'u'l-Cinaiyyu'l-İslamî*, Kahire, ts.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku*, İstanbul, 1960
- Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Konya, 1998
- Zen-Ruffinen, Piermarco, "İsviçre Sorumluluk Hukukunda Destekten Yoksun Kalma Tazminatı ve Manevi Tazminat Konusunda Yeni Gelişmeler" (Çev.: Haluk Burcuoğlu), İ-

- İstanbul, 1985, İBD, Cilt: 59, Sayı: 4-5-6
- ez-Zerka, Ahmed, *Şerhu Kavaidi'l-Fıkhıyye*, Beyrut, 1989
- Zeydan, Abdulkerim, *İslam Hukukuna Giriş* (Çev.: Ali Şafak), İstanbul, 1985
- , *el-Veciz fi Usuli'l-Fıkh*, İstanbul, 1979